

Yeni Dünya Düzeni: Çin'in Barışçıl Büyüme Hedefleri Bağlamında Ortadoğu Politikası

The New World Order: Middle East Policy In The Context of China's Peaceful Growth Targets

Dilruba Kurut¹

DOI: [10.59445/ijephss.1453807](https://doi.org/10.59445/ijephss.1453807)

Atf / Cite: Kurut, D. (2024). Yeni dünya düzeni: Çin'in barışçıl büyüme hedefleri bağlamında Ortadoğu politikası, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 7(2), 126-140, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1453807>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 15.03.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 14.04.2024

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Çin, küresel sistemde son yıllarda sadece büyüyen ekonomisi ile değil, aynı zamanda artan arabulucu rolü nedeniyle de ön plana çıkmaktadır. Güç dengesi ve küresel rekabetin Ortadoğu'dan Asya-Pasifik'e kaydığı 21. yüzyılda Çin ekonomik büyümesini barışçıl ve istikrarlı bir biçimde yürütmek adına birçok bölge ve ülke ile ekonomik işbirliğini geliştirmeye önem göstermiş ve karşılıklı bağımlılığı artırmıştır. Pasifik'te Çin ile ABD arasında yaşanan rekabet, yeni dünya düzeninde aktörlerin yeniden şekillenmesine yol açmış ve bölgesel önem sırasını değiştirmiştir. Fakat, Çin, ekonomik sürdürülebilirlik, enerji güvenliği ve küresel ticaret zincirinin gelişmesi için Ortadoğu politikasına önem vermektedir. Bu bağlamda, Çin'in, Suudi Arabistan ile İran arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılmasında arabulucu olarak önemli bir rol oynadığı ve İsrail-Filistin Savaşı'nda Filistin'in bağımsız bir devlet kurmasına destek verdiği görülmektedir. Bu yöndeki desteği ve söylemleri ön plana çıkarken, Filistin'e insani yardım gönderdiği de görülmektedir. Bütün bu gelişmeler göz önüne alındığında, bu makale, Çin'in özellikle Xi Jinping dönemi Ortadoğu politikalarını, yeniden inşa edilen dünya düzeni bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Ortadoğu, Barışçıl Büyüme.

Abstract

China has come to the fore in the global system in recent years not only with its growing economy but also with its increasing role as a mediator. In the 21st century, when the balance of power and global competition has shifted from the Middle East to the Asia-Pacific, China has paid attention to developing economic cooperation with many regions and countries and increased mutual dependence to carry out its economic growth peacefully and stably. The competition between China and the USA in the Pacific has led to the reshaping of actors in the new world order and changing the order of regional importance. However, China puts much emphasis on its Middle East policy in order to provide economic sustainability, energy security, and the development of the global trade chain. In this context, it is observed that China played an important role as a mediator in resuming diplomatic relations between Saudi Arabia and Iran and supported Palestine's establishment of an independent state in the Israel-Palestine War. While its support and rhetoric in this direction come to the fore, it is also seen that it sent humanitarian aid to Palestine. Considering all these developments, this article aims to evaluate China's Middle East policies, especially during the period of Xi Jinping, in the context of the reshaped world order.

Keywords: China, Middle East, Peaceful Growth

¹ Doktora Adayı / *PhD Candidate*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD / *Bursa Uludağ University, Social Sciences Institute, Department of International Relationship*, dilrubakurut@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9092-0107>.

1. Giriş

Çin, 1990'lı yıllarda dışarıya açılma politikası ve kapsamlı ekonomik reformlar yapmasının bir sonucu olarak 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuş ve ekonomi uygulamalarını uluslararası normlara uygun hale getirmiştir. Barışçıl ekonomik büyüme hedeflerine hizmet eden bu durum, 2008 Küresel Para Krizi sonrasında Çin'in daha hızlı büyüme ve gelişmesine yardım etmiştir. Kuşak ve Yol Projesi ve 17+1 gibi küresel ekonomik ağlar kurmasına zemin hazırlayan projeler, sadece ekonomik büyüme hedeflerine katkı sağlamakla kalmamış aynı zamanda yumuşak güç diplomasisiyle de (özellikle Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla) etki ve nüfuz alanı oluşturmasına hizmet etmiştir. İpek ve baharat yollarını tekrar canlandırmayı hedefleyen Çin, başta limanlar, yollar, tren hatları olmak üzere birçok alt yapı ve yol projesine kredi vererek küresel karşılıklı bağımlılığı iyice sağlamlaştırmıştır. Covid-19 süreci, Çin için yavaşlatıcı ve olumsuz bir algıyı beraberinde getirirse dahi Çin barışçıl büyüme hedeflerinde ve 'Tek Çin' politikasında kararlı adımlar atmaya devam etmektedir.

Çin, ekonomik büyüme temelli bu yükselişinde küresel düzende de konumunu her geçen gün güçlendirmektedir. 2018 yılında ABD ile yaşanan ve ticaret savaşları olarak adlandırılan süreç, günümüzde Pasifik ticaret yolları güvenliği üzerinden şekillenmekle beraber Ortadoğu ülkeleri ve kaynakları üzerinden devam etmektedir. Çin'in barışçıl büyüme hedefleri ABD'nin süper güç pozisyonu için bir tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla rekabetin önceki yüzyıllardan farklı olarak Asya- Pasifik temelli ilerlediği görülmektedir. Bu tezi destekleyen en önemli argüman hiç şüphesiz Pasifik'te konumlanan ABD donanması ve Çin'in artan deniz gücüdür. Çin'in Ortadoğu politikaları, Pasifik'te devam eden bu rekabetin gölgesinde kalmamalıdır. Her ne kadar ABD tarafından Obama dönemi ve sonrasında Ortadoğu'dan çekilmek istenen bir tavır sürdürülse de bölgenin doğal kaynakları bu çekilmenin kısmi olmasına sebebiyet vermiştir. Suriye Savaşı'nda, Ortadoğu, adeta bir vekalet savaşına tanıklık etmiş ve bu etkiler günümüze kadar uzanmıştır.

Bu makalede, Çin'in özellikle Xi Jinping dönemlerinde uyguladığı Ortadoğu politikaları incelenecektir. Çin'in barışçıl büyüme hedefleri ve dünya düzeninde güçlenen konumu küresel gelişmeler ışığında ele alınacaktır. Çin'in, Ortadoğu'da İslam Devrim'inden günümüze kadar birçok konuda desteklediği müttefiki İran ile olan ilişkileri, İran'ın Şangay İşbirliği Örgütü'ne üyeliği, Suudi Arabistan ve İran Anlaşması'nda Çin'in oynadığı arabulucu rolü, bu anlaşma sonrası hem Suudi Arabistan'ın hem de İran'ın BRICS' e katılması dikkat çeken ve bu makalede ele alınacak önemli gelişmeler arasındadır. Ayrıca İsrail- Filistin Savaşı'nda Jinping'in Filistin lehine açıklamaları önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bu bilgiler ışığında, Çin'in Ortadoğu politikaları, güç dengesi ve yeni dünya düzeninin güç dağılımı bağlamında önem arz eden bir konudur. Bu makalede tümevarım yöntemi kullanılarak Çin'in Ortadoğu politikası, özellikle bölgedeki sorunlu alanlar ve ilişkiler üzerinden incelenecektir.

2. Yeni Dünya Düzenine Doğru; Çin'in Barışçıl Büyüme Hedefleri

Xi Jinping yönetimindeki Çin'in, eskiden benimsediği savunmacı tutum yerine, ekonomik gücünün artmasıyla da doğru orantılı olarak mevcut uluslararası düzene ve uluslararası sorunlara daha güçlü bir tavır sergilediği ve açıkça söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Çin, mevcut uluslararası düzene itirazını sistemin üzerinde inşa edildiği değerler bakımından yapmaktadır. Çin'in sistem eleştirisi, başta ABD olmak üzere pek çok çevrelerce tehdit olarak algılanmaktadır (Rolland, 2020: 2). Fakat bu noktada belirtmekte fayda var ki; Çin bu itirazlarını çatışmacı bir tavırla değil de özellikle barışçıl büyüme hedeflerine bağlı bir şekilde sürdürmektedir.

Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir düzen olarak görülen uluslararası sistemin, Soğuk Savaş'ın bitmesine müteakip nasıl bir düzene evrildiği uluslararası literatürde çok kez yazılan ve tartışılan bir konu olmuştur. Gaiser ve Kovac, Soğuk Savaş takip eden 20 yılda sistemsel güç

dağılımının birkaç kez değiştiğine vurgu yapmaktadır. Gaiser ve Kovac'ın 2012 yılında yayınlanan makalelerinde, ABD'nin uluslararası sorunlarda tepkisizliği, tek kutupluluğun gereklerini özellikle dış politikada yerine getiremediği kanısı ortaya koyulmuş ve sürecin çok kutuplu bir döneme evrildiğine vurgu yapılmıştır. 2001 yılında, ABD başkanlık seçimlerinde yönetime George W. Bush'un seçilmesiyle birlikte, dünya düzeni kısa bir süre tek kutupluluk düzenine evrilmiştir. (Gaiser ve Kovac, 2012: 49-56). Fakat, ABD'nin ekonomik anlamda zayıflaması, Afganistan'ı işgali ve Irak savaşı gibi uluslararası ilişkileri de yakından ilgilendiren konularda başarılı sonuçlar elde edememesi bu tek kutuplulukta yeniden bir değişimi beraberinde getirmiştir. Nitekim, 2008 Küresel Para Krizi'nin de etkileriyle bu kısa süreli tek kutupluluk düzeni tekrar bir değişimin geçiş dönemine girdi. Soğuk Savaş sonrasında Çin ile ABD'nin ticaret hacmi her geçen gün artış göstermiştir. Öyle ki, Çin artan nakit rezervlerini ABD hazine bonolarına yatırım yaparak, 2008 yılında ABD'nin en fazla dış borç alacaklısına dönüştü (Kissinger, 2015: 575). Chen Shuguan'a göre ABD ve Çin'in 2008'de girdiği bu geçiş döngüsü 21.yüzyılın ortalarında gerçekleşecektir (Rolland, 2020: 9). Makalenin ilerleyen bölümlerinde ortaya koyulacak savlarla da desteklendiği üzere 21. yüzyıl Çin'in yeniden doğduğu ve yeniden canlandığı bir asır olacaktır.

Çin'in giderek önemli bir aktör haline geldiği yeni dünya düzeninin kısa sürede anlaşılıp açıklanması pek mümkün değildir. Bir önceki paragrafta Shuguan'ın belirttiği gibi 21. yüzyılın ortalarında kendini tamamlaması beklenen bir geçiş döngüsü vardır. Nitekim, yeni dünya düzeni tezinin 2000 sonrası başlayan bir kondretieff döngüsü olduğu ve bu döngüde Çin'in yükselen bir güç olarak son kondretieff döngüsünde yer alacağı Flint ve Taylor'un "Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality" kitabında detaylıca açıklanmıştır. Kitapta yer alan kondratieff Dalgaları ve jeopolitik dünya düzenine dair tablonun bir kısmı aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1. Eşleştirilmiş Kondratieff Dalgaları ve Jeopolitik Dünya Düzenleri

1967/73 B-aşaması	Azalan hegemonya (Japon ve Avrupa rekabeti)	(Sovyetler Birliği'nin sunduğu ideolojik alternatif ABD hegemonyasına meydan okuyor)
2000/03	YENİ HEGEMONİK DÖNGÜ/ ÇOK KUTUPLULUK?	Parçalanma 'YENİ DÜNYA DÜZENİ' Geçiş ? İslami köktencilik Batı'ya meydan okuması 'Çin'in Yükselişi' Atlantik ötesi ittifakların sonu mu?

Kaynak: Flint, C., & Taylor, P. J. (2018). Political geography: World-economy, nation-state and locality. Routledge. p.60

Xi Jinping yönetiminin, sistemsel değişiklikten kastı mevcut sistemi devirmek veya dünyayı yönetmek anlamını tam olarak taşımamaktadır. Çin'in amacı daha çok sistemin bazı kısımlarını değiştirmeye ve var olan kurumları evrensel değerlerden daha çok; kalkınma hakkı ve internet egemenliği gibi Çin konseptlerine yöneltmektir. Bu noktada Waltz'ın, sistemde yapısal değişim olamayacağı, değişimin aktörler üzerinden şekillendiği söylemi akla gelmektedir (Barkdull, 1995: 673). Buradaki temel amaç geliştirmekte olan ülkeler tarafından onaylanmak, yeniden düzenlenen ve ortaya konulan kurumların takip edilmesidir. Dünyayı yönetmek bağlamında da benzer değişikliklerle gevşek ve şekillendirilmeye açık bir hegemonya istemektedir. Bu hegemonya arayışının temelinde de liberal demokrasilerinin etkilerinin oldukça azaltıldığı ve Çin'in nüfuz ettiği alanın dünyada dahada genişlenmesi yönündedir (Rolland, 2022: 6).

Xi Jinping'in küresel bir topluluk hedefi ve bu küresel topluluğun ortak geleceğine dair vizyonları Kuşak-Yol Girişimi'nin açıklandığı tarihlerle paralel bir şekilde ortaya konmuştur. 2013

yılında Xi Jinping, Moskova Devlet Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, ortak geleceğe sahip küresel bir topluluk için *istişare, egemenlik haklarına saygı, işbirliğinin artırılması ve yeşil kalkınmayı* temel hedefleri arasına koydu. Bu görüşleri, 2015 yılında gerçekleştirilen BM Genel Kurulu'nun 70. Oturumunda beş madde ile açıkladı. 2017 yılında yaptığı BM Cenevre görüşmelerinde bu maddeleri daha da genişleterek sundu (BRF, 2023).

Eylül 2022 tarihli, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler 77. Genel Kuruluna İlişkin Pozisyon Belgesinde; Çin'in dünyanın çok taraflılığa ihtiyaç duyduğunu, hatta bu çok taraflılığın mevcut uluslararası düzen ve barışın devamlılığı konusunda hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır. Belgede, tek bir uluslararası sistemin olduğu ve bu sistemin BM merkezli çalıştığına, tüm ülkelerin egemenliğine ve eşitlik ilkesine saygı duyulması gerektiğine, blok siyasetinin ve baskıcı ideolojilerin dayatmasının reddedilmesi gerektiğine, uluslararası sorunların istişare yoluyla çözüme kavuşturulmasının gerektiğine özellikle vurgu yapmıştır. Ayrıca, herkes için küresel bir güvenlik topluluğunun oluşturulmasının önemine vurgu yapılmıştır (UN General Assembly, 2022). Başkan Xi Jinping'in bu görüşü destekleyici 'Küresel Güvenlik Girişimi' adıyla altı maddeden oluşan bir girişimi mevcuttur. Bu girişimin maddeleri şu şekilde sıralanabilmektedir (MFA of PRC, 2023).

- Ortak, kapsamlı, işbirliğine dayalı ve sürdürülebilir güvenlik vizyonuna bağlı kalınması
- Tüm ülkelerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterme kararlılığının sürdürülmesi
- BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine uyma konusunda kararlı olunması
- Tüm ülkelerin meşru güvenlik kaygılarını ciddiye alma noktasında kararlı olunması
- Ülkeler arasındaki farklılıkların ve anlaşmazlıkların diyalog ve istişare yoluyla barışçıl bir şekilde çözmesi noktasında kararlı olunması
- Hem geleneksel hem de geleneksel olmayan alanlarda güvenliğin korunması noktasında kararlı olunması.

Xi Jinping'in güvenlik ile ilgili bu girişiminden barışçıl büyüme, işbirliğinin artırılması ve tüm ülkelerin meşru güvenlik kaygılarının giderildiği bir sistem hedeflenmektedir. Bu maddelerin her biri diğerleri ile bağlı ve birbirini destekleyen maddelerdir. Nitekim hem sistem eleştirileri hem de yeni dünya düzenindeki konumlanması bu maddelere paralel ilerlemektedir. Çin; Rusya- Ukrayna Savaşı, İsrail- Filistin Savaşı gibi son yıllarda ön plana çıkan iki çatışmada da taraflar arası uzlaştırıcı söylemler benimsemiş ve barış yanlısı görüşmeler gerçekleştirmiştir.

3. Çin'in Ortadoğu Politikası; Tarihsel Bakış Açısı

Ortadoğu, geleneksel yönetimlerin (Körfez Krallıkları) ve modern demokrasilerin (Türkiye, İsrail, vb.) iç içe olduğu, zengin petrol rezervleri ve doğal kaynakları bakımından her dönem dünyanın küresel aktörlerin dikkatini üzerinde tutan bir bölge olagelmıştır (Arı, 2017: 20-21). İsrail- Filistin Savaşları, Süveyş Kanalı Krizi, 1970'lerde yaşanan petrol krizleri, Şah Devrimi, İran- Irak Savaşı, Kuveyt'in işgali, Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi, Arap Baharı, Suriye İç Savaşı ve son olarak da günümüzde devam eden İsrail- Filistin Savaşı bölgenin önemini ve dinamiklerinin güç dengesine göre sürekli değişim içerisinde olduğunu gösteren olaylardır. Bölgenin müslüman nüfus ağırlıklı görünmesinin ardında mezhepsel ve ideolojik farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Bu durumdan kaynaklanan sınır sorunları ve bölgesel rekabet zaman zaman Ortadoğu'nun dış müdahaleye açık olmasına sebebiyet vermiştir.

Ortadoğu'nun bölgesel özellikleri, özellikle siyasi ve ekonomik altyapısı jeopolitik geçişlere bir zemin hazırlasa da bölgedeki büyük dönüşüm ve değişimler dış güç kaynaklı olmuştur. Bölgede önce Avrupalı devletlerin etkisi görülürken, iki kutuplu düzen dönemde ABD ve Sovyetler Birliğinin etkisi

ile jeopolitik geçişler gerçekleşmiştir (Harrison, 2018: 3). 21. yüzyıla gelindiğinde bölgenin kendine has heterojen yapısının değişimleri yönlendirdiği, bölgedeki dış etkinin de çok taraflı bir hal aldığı görülmektedir.

21.yüzyılda Ortadoğu'ya yapılan dış müdahalelerin başında hiç şüphesiz ABD'nin Irak'ı işgali gelmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Bush yönetimi, 2002 de bir Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi yayınlamıştır. Bush Doktrini olarak bilinen bu belgenin bir kısmında ABD'nin güç kullanımına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu belgelerde yer alan en önemli nokta; ABD'nin bir tehdidin gerçekleşmemesi adına önleyici saldırı yapabilmesine kapı açmaktaydı. Nitekim, 11 Eylül saldırısına karşılık olarak El-Kaide düşman ilan edilmişti fakat devam eden süreçte Irak'ın da kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle 'evil/şeytan' olarak nitelendirildiği görüldü (Record, 2003: 10). Bu söylemlerin ve gerekçelerin bir sonucu olarak, 2003 yılında, ABD ve İngiltere 'Irak'a Özgürlük Operasyonu' başlatmış ve 20 Mart'ta başlayan bu savaşın 1 Mayıs tarihinde bittiği duyurulmuştu (Arı, 2017: 448). Bu süreç, bir önceki başlıkta üzerinde durulan ABD'nin tek kutupluluk düzenine denk gelmektedir. Bu süreçte savaş gerekçesinin kanıtlandırılmaması, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyeliği ve ekonomik bağlamda yükselişi ve Küresel Para Krizi etkili olmuştur. Dolayısıyla, 2008 yılında dünya düzeni yeni bir geçişe başlamıştı. Bu bahsedilen süreçte ABD askeri güçlerini Irak'tan çekmedi. Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi Barack Obama'nın başkanlık dönemine denk gelmektedir. Obama, Bush yönetiminden farklı olarak savaşın maliyetli olduğunu, askeri faaliyetlerin hayati önem taşıyan devletlere yönelik yapılması gerektiğini, Irak ve Afganistan gibi ülkelerin yerel müttefikler aracılığıyla askeri bağlamda daha gevşek bir işbirliği ile yönetilebileceğine vurgu yapmaktadır (Krieg, 2016: 103). ABD'nin liderler bağlamında Ortadoğu politikalarına farklı yaklaşımı, bölgede bir güç dengesizliğine yol açmış ve bu durum Arap baharı ile başlayan ve Ortadoğu'da dizayn edilen siyasi düzenin çökmesine sebebiyet vermiştir. Irak'taki askeri etkiler başta olmak üzere, bölgedeki askeri üsler ve yerel ittifakları sayesinde ABD önemli bir aktör olarak varlığını korusa dahi, politika farklılıkları dolayısıyla bölgede Çin gibi yeni, daha barışçıl gelişim süreci seyreden bir aktörün hem ekonomik yatırımları hem de arabulucu rolü ile barışı tesis etme noktasında etkin olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada Çin'in Ortadoğu politikalarına tarihsel bir bakış ile bakmak faydalı olacaktır.

Çin'in Ortadoğu bölgesi ile ilişkileri M.Ö. 2. yüzyıla kadar uzanmaktadır. "Xi Jinping Anekdolar" kitabında, Zhang Qian'ın Batı ziyaretinde yardımcısı ve beraberinde görevlendirilen heyetin Irak üzerinden İran'a geçtiği ve burada ihtişamlı bir törenle karşılandığına yer verilmiştir. İpek yolu üzerinden Çin'in Ortadoğu ve İran ile ilişkileri karşılıklı iyi niyet üzerine kurulmuştur (Xinping, 2019: 208-210). Çin ve İslam Halifeliği Devleti'nin diplomatik anlamda bir misyon paylaşımı 7. yüzyılda İslamiyet'in yayılmasına kadar uzanmaktadır (Olimat, 2023: 9-10). Günümüzde büyük bir girişim olan Kuşak ve Yol Projesi'nin eski hali olan İpek yolu Çin ve Ortadoğu arasında ekonomik, kültürel ve güvenilir ilişkilere olanak sağlamış ve süreklilik korunmuştur.

Moğol istilası bölgeye ticaret aracılığıyla yayılan Müslüman nüfusu kötü etkiledi, istila sonrasında da özellikle Doğu Türkistan konusunda yaşanan gelişmeler Çin'in Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerine olumsuz şekilde yansdı. 20. yüzyılda Çin yönetimlerinin bölgedeki Müslümanlara karşı sergilediği tavır ve tutum ilişkileri iyice zora soktu. Çin'in Arap ülkelerine olan tavır değişikliği devrimci liderlerle birlikte tekrar ivme kazandı. Enlai, Mao ve Lin Piao için Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkiler bir öncelik haline geldi. Enlai, İkinci Dünya Savaşı ve Almanya- Japonya saldırganlığının olası bir kuşatmaya zemin hazırlayacağını, Ortadoğu gibi jeostratejik öneme sahip bir bölgenin kuşatılmasının büyük fotoğraftan bakıldığında, Çin'in kendi ulusal güvenliğini de tehlikeye attığını farkındaydı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında, Chu Enlai'nin Asya ve Afrika'ya özel önem verdiği görülmektedir. Üçüncü Dünya olarak sınıflandırılan ülkelerin ulusal kurtuluş hareketlerine olan desteği ile emperyalist güçler karşısında bu ülkelerle dayanışma içinde olmuştur (Olimat, 2023: 9-

10). İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık kazanan Asya ve Afrika ülkelerin katılım gösterdiği ve dünya düzeni için önemli bir dönüm noktası olan Bandung Konferansı'nda Enlai'nin Ortadoğu'dan gelen heyetlerle de görüştüğü, Arap-İsrail çatışmaları hakkında Filistin'in son durumu ve çatışmaların mahiyeti hakkında bilgi aldığı görülmektedir. Enlai, Filistin sorununu desteklemenin Arap hükümetleri ile kurulacak ilişkilerde iyi izlenim oluşturma potansiyeli olduğunu fark etmişti (Shichor, 2023: 308). Enlai, bu süreçte Filistin'e destek vereceğini belirtti. Nitekim, Ortadoğu'da emperyalizme karşı verilen mücadelede Arap halklarına desteğini esirgemedi. 1956 Süveyş Krizi'nde, 1967-1973 Arap-İsrail Savaşlarında, 1983 Lübnan İşgalinde bu desteği açıkça görülmektedir. 1976 yılında devrimci liderler ölene kadar Ortadoğu bölgesindeki sol güçlere ve ulusal kurtuluş hareketlerine destek veren bir dış politika izledi (Olimat, 2023: 9-12).

1971 yılında ABD-Çin ilişkilerinin ping pong diplomasisi ile yeniden başlatılması sonrasında (Kissinger, 2015: 292-293), Çin Halk Cumhuriyeti BM Güvenlik Konseyi'nde (Tayvan)'ın yerine tek ve kalıcı üye olarak yerini aldı (Morphet, 2000: 151-154). Çin'in uluslararası sisteme yeniden girişinin habercisi olan bu gelişmeden sonra İran ve Türkiye de Çin'i tanıdı. 1978 yılında Umman tarafından tanınan Çin'i, 80'li yıllarda Körfez ülkeleri de tanıyınca Çin'in Ortadoğu bölgesinde diplomatik tanınırlığı iyice arttı. Deng Xiaoping döneminde yurt içi ekonomik kalkınma politikasına paralel bir dış politika sürdürülmüştür. Çin, İran- Irak savaşında ekonomik kaygıları sonucu iki tarafında önemli silah tedarikçisi haline geldi (Burton, 2023: 220). Çin, Enerji güvenliğini sağlamak bakımından da Ortadoğu'dan enerji ithalatına başladı. Ekonomik büyümesi ve kalkınması için gerekli olan enerji ihtiyacı, ABD'nin 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine müdahalesi ve 2003 yılında Irak'ı işgaline sessiz kalmış ve çatışmacı bir tutum sergilememiştir (Sassoon, 2018: 152). Öyle ki, Çin yönetimi, Irak'ın işgaline ve bununla bağlantılı her türlü "rejim değişikliği politikasına" karşı sembolik bir "direniş" gösterdi (Olimat, 2023: 13).

Ekonomik ve siyasi koşulların zemin hazırladığı Arap Baharı'nda Çin, tarafsız bir tutum sergiledi ve önemli taraflar ile bir denge politikası izlemeyi amaç edindi. Arap Devletler Birliği aracılığıyla bölge ile olumlu bir diyalog kurdu (Mason, 2023: 125). Bugün gelinen noktada bunu sürdürdüğü apaçık görülmektedir.

4. Xi Jinping Yönetimi Ortadoğu Politikaları ve Ortadoğu'daki Önemli Gelişmeler

Ortadoğu'da ön plana çıkan üç çatışma ortamı ve konusu mevcuttur. Bunların başında hiç şüphesiz 1948'den günümüze kadar devam eden İsrail- Filistin anlaşmazlığı ve beraberinde getirdiği çatışmalar- savaşlar yer almaktadır. İkinci önemli konu ise; İslam Devrimi'ne kadar ABD'nin iki aktörlü uyguladığı Ortadoğu diplomasisinin önemli aktörü olan İran'ın nükleer programa sahip olmak istemesidir. Üçüncü olarak, Arap Baharı ile başlayan ve vekalet savaşına dönen Suriye İç Savaşıdır. Bu başlık altında öncelikle süregelen çatışmaların yine savaşa dönüştüğü İsrail ve Filistin'e karşı Çin'in politikaları ve söylemlerine odaklanılacaktır. Ayrıca, Çin'in bölgede desteklediği İran'a yönelik politikalar; Çin-İran ilişkileri, Çin-İran-Suudi Arabistan üçlü diplomasisi, İran'ın ve Suudi Arabistan'ın BRICS'e katılması üzerinden ele alınacaktır. Son olarak da Çin'in Suriye İç Savaşı'nda sergilediği tutum incelenecektir.

Çin, 2002 yılında Wang Shijie isimli ilk elçisini Ortadoğu'ya göndermiş ve Shijie, bölgede başta İsrail-Filistin çatışması olmak üzere barış süreci ile ilgili kaygılarına dair görüşmeler yapmıştır (China Embassy,2003) 2006 yılında ikinci elçi olarak Sun Bigan'ın gönderilmesinin ardından, onu; Wu Sike (2009), Gong Xiaosheng (2014) ve Zhai Jun (2019) izlemiştir. Bu elçiler, bölgenin süregelen çatışmaları olan İsrail-Filistin Savaşı ve Yemen Savaşı'nda arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlardır (Horesh ve Ehteshami, 2018: 5).

Çin'in Orta Doğu politikası, 1948'den günümüze kadar çözülmemiş İsrail-Filistin çatışmasının zemin hazırladığı bölgesel istikrarsızlık bağlamında gerçekleşmektedir. Çin Filistin'i 1988 yılında resmen tanısa da ikili ilişkilerin 1965 yılında başladığı bilinmektedir. Filistin Kurtuluş Örgütü 1965 yılında Çin'de bir temsilcilik açmış, 1974 yılında bu ofis büyükelçilik düzeyine çıkarılmıştır (Çalışkan, 2023). Çin yönetimi İsrail'in kendisini tanınmasının üzerinden geçen 18 ayın sonunda kuruluşuna övgüler sunmuş olmasına rağmen diplomatik ilişkileri reddetmiştir. Bu kararda Arap devletlerinin etkisi ve Bandung Konferansındaki görüşmelerin etkisi olduğu açıktır. Çin kısa sürede İsrail'i emperyalist güçlerle ilişkilendirmiştir. Suriye Dışişleri Bakanı Salah el Bitar ile Çin büyükelçisi Chen Zhihfang'ın 1957 yılında yaptığı görüşmelerde, İsrail bir işgalci olarak nitelendirilmiştir. Bu görüşmelerde Çin, Filistin'in durumuna dair çok derin bir anlayışa ve bilgiye sahip olmasa da empati kurarak onu haklı görmüştür. Dönemin Tayvan ve Şangay sorunlarına benzer nitelikte gördüğü Filistin sorununu anlamış ve özellikle Bandung Konferansı'ndan sonra gönderilen Ortadoğu elçileri aracılığıyla olayın takipçisi olmuştur. Bu tutum değişikliğinde Arap devletlerinin İsrail karşıtı argümanları ve söylemlerinin etkili olduğu görülmektedir (Shichor, 2023: 305-308). Chu Enlai, Ortadoğu'yu dış politika temeli haline getirmiş ve bölgede bulunan yeni kurulmuş devletlerle emperyalizm karşıtı ortak görüşler paylaşmıştır. İsrail-Filistin çatışmalarında hem Filistin Kurtuluş Örgütünü hem de savaşı Arap ülkelerini desteklemiştir. BM nezdinde sorunun barışçıl yollarla çözülmesi bağlamında görüşmelerini sürdürmüştür (Olimat, 2023: 17-19).

Çin, ekonomik büyüme, küresel bir güvenlik topluluğu oluşturma hedefleri bağlamında İsrail ile de ilişkilerini devam ettirmiştir. 2000 yılında 383 milyon dolar olan ticaret hacmini 2017 yılında 4,7 milyara çıkarmıştır (Burton, 2021: 148). Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken şey İsrail'in yıllarca ekonomik ilişki kurma tutumu ve Çin'e silah teknolojisi satma isteğinin Çin'de geç karşılık bulduğudur (Shichor, 2023: 312). Çin'in İsrail'e karşı tutumu çok keskin değildir. Barışçıl bir çözüm süreci isteyen Çin, iki devletli çözümü savunmaktadır. Filistin halkının ulusal haklar için mücadele ettiğini ve bunun sonuna kadar desteklendiğini belirtmektedir. Bu desteği sadece diplomatik anlamda değil ekonomik anlamda da göstermektedir. Çin 2018 yılında Pekin'de düzenlenen Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumunda Ortadoğu ülkelerine Kuşak ve Yol Projesi kapsamında 23 milyar dolar destek sunacağını açıklamıştır. Xi Jinping'in yaptığı bu açıklamada bu 23 milyar doların 15 milyon dolarının Filistinlilere tahsis edileceği özellikle belirtilmiştir (Burton, 2021: 148).

Çin, Küresel Güvenlik Girişimi Konsept Belgesinde şu ifadelerle yukarıda yer verilen görüşlere açıklık getirmiştir;

Ortadoğu'da barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik, karşılıklı saygının savunulması, eşitliğin ve adaletin desteklenmesi, nükleer silahların yayılmasının önlenmesinin gerçekleştirilmesi, kolektif güvenliğin ortaklaşa teşvik edilmesi ve kalkınma işbirliğinin hızlandırılması da dahil olmak üzere, ortaklaşa yeni bir devlet kurmak amacıyla beş maddelik önerinin uygulanması Ortadoğu'da güvenlik çerçevesi olumlu ivmeyi ve Ortadoğu ülkelerinin diyalogu güçlendirme ve ilişkilerini geliştirme çabalarını desteklemek, tüm tarafların makul güvenlik endişelerini gidermek, bölgesel güvenliği korumaya yönelik yerel güçleri güçlendirmek ve Arap Devletleri Birliği (LAS) ile diğer bölgesel birlikleri desteklemek kuruluşların bu konuda yapıcı bir rol oynamasını istiyoruz. Uluslararası toplum, Filistin sorununa iki devletli çözümü iletirmek için pratik adımlar atmalı ve Filistin sorununa erken bir tarihte adil bir çözüme ulaşmak için daha büyük, daha yetkili ve daha etkili bir uluslararası barış konferansı düzenlemelidir (MFA of PRC, 2023).

7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'de sivillere yaptığı saldırıda da ve devamında yaşanan savaşta da Çin, Filistin yanlısı tutumunu sürdürmüştür. Hamas'ın saldırısını kınamış fakat Hamas'ı bir terör örgütü olarak suçlamamıştır. Çatışmaların artmasından sonra da Filistin'e olan desteğini sürdürmüştür. İki devletli çözüm önerisi ve desteği Xi Jinping'in 19 Ekim'de yaptığı şu açıklamadan anlamak

mümkündür; “Tekrarlanan Filistin-İsrail çatışmalarından çıkmanın temel yolu, iki devletli çözümü uygulamak, bağımsız bir Filistin Devleti kurmak ve Filistin ile İsrail arasında barış içinde bir arada yaşamayı sağlamaktır.” (Çalışkan, 2023). Çin, bu savaşta ABD karşısında bir dengeleme pozisyonu almıştır ve siyasi etkisini söylemleri ve tutumları ile ortaya koymuştur.

Çin ve İran arasındaki ilişkiler, tarihi ipek yolunun kara ve deniz hatları aracılığıyla çok eski yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Bu iki ülkenin sadece ipek yolu inşasına değil doğu-batı medeniyetleri etkileşimine de büyük katkılar sağladığı açıktır (Xinping, 2019: 209). Çok eski yüzyıllara dayanan ilişkiler 1920 yılında imzalanan ‘dostluk anlaşması’ ile diplomatik anlam kazanmış fakat İslam Devrimi’ne kadar büyük bir gelişim göstermemiştir (Zare, 2023: 292). İran İslam Devrimi’ne kadar ilişkilerin istikrarsız ve kopuk olmasında bazı önemli gelişmeler ön plana çıkmıştır. 1949 yılında komünist devrim sonucu kurulan Çin ile İran arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmişti. İran’ın Komünizme çevreleme girişimi olan Bağdat Paketi’ne katılımı bu ilişkileri iyice dönülmez bir noktaya soktu. Fakat, 1960’lı yıllarda Komünizm temelli bir ilişki olan Çin-Sovyet farklılıkları belirginleşti ve Çin bağımsız politikalar yürütmeye başladı. Çin’in “barış içinde bir arada yaşamının beş temel ilkesi” İran nezdinde kabul görmeye başladı (Fan, 2011: 48-49). Bu ilkeler Çin’in barışçıl büyüme hedeflerine zemin oluşturan beş ilke olarak nitelendirilebilir. Bu ilkeler; *toprak bütünlüğüne ve egemenliğe karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirinin iç işlerine karışmamak, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama ilkesidir*. İkelere bakıldığında ilk başlıkta detaylıca yer verilen Çin’in küresel güvenlik toplumu oluşturma hedefleriyle benzerlikleri apaçık görülmektedir.

Çin ile İran arasındaki diplomatik ilişkiler 1971 yılında tekrar kurulmuş ve günümüze kadar uzanan süreçte özellikle ekonomi, enerji, güvenlik ve siyaset alanlarında önemli kazanımlara imkân tanımıştır (Liu ve Wu, 2010: 42). Çin, iki kutuplu dünya düzeninde, özellikle stratejik öneme sahip Körfez bölgesinde, İran gibi bir müttefik kazanmayı başta enerji tedariki ve ticari ilişkiler olmak kaydıyla birçok açıdan istemekteydi. 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi, ABD’nin iki ayaklı diplomasisindeki stratejik bir müttefik kaybetmesine sebebiyet vermişti. Nitekim, ABD’nin bu durumu zamanla Çin için bir kazanım haline geldi (Zare, 2023: 292). Çin-İran ilişkileri belirli temeller üzerine kuruldu ve günümüzde de bu karşılıklı bağımlılık üzerinden devam etmektedir. Çin ve İran arasında silah transferi işbirliği, nükleer enerji işbirliği, stratejik işbirliği olarak gelişmiştir. Kuşak ve Yol Projesi, Şangay İşbirliği Örgütü üyeliği, BRICS üyeliği gibi birçok proje ve uluslararası örgütte birlikte çalışmalar yürütülmektedir.

Çin, 2023 yılının Mart ayında Ortadoğu politikasında ‘arabulucu’ rolü ile ön plana çıktı. İran ile Suudi Arabistan’ın diplomatik ilişkilerinin yeniden başlamasına olanak sağlayan güvenlik ve ekonomik işbirliği anlaşmalarının imzalandığı görüşmelere ev sahipliği yaptı (Euronews, 2023). Çin, 1990’lı yıllarda da benzer şekilde Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin güvenini kazanabilmek adına İran’ı desteklemiş ve Suudi Arabistan liderliğindeki konsey ülkelerine yakınlaşma yolunu seçmişti. Çin, İran’ı bölgesel bir dayanak olarak seçtiği 90’lı yıllardan günümüze kadar özellikle nükleer çalışmalar ve güvenlik konularında desteğini esirgememiştir. Çin yönetimi, ABD’nin bölgedeki etkisini dengelemek ve ekonomik büyüme için gerekli gördüğü enerji arzını sağlamak için İran aracılığıyla bölge ülkeleri ile de ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir (Andersen ve Jiang, 2014: 32). Bu ekonomik ilişkiler günümüzde Kuşak ve Yol Projesi ve çeşitli ikili anlaşmalarla artış göstermiştir. 2004 yılında Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumunun kurulduğu ve bu forum aracılığıyla Ortadoğu bölgesinin diğer ülkelerle kurulmuş ikili ilişkilerine bir revizyon getirildiği belirtilmektedir (Mason, 2023: 127).

Çin, İran ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge ülkelerinin sivil nükleer enerji planlarını da desteklemektedir. İran ile olan nükleer enerji ilişkileri 1985 ve 1997 yılları arasında ABD ambargolarına bağlı şekillenmiştir. Buna rağmen, Çin, İran’a 4 küçük eğitim ve araştırma reaktörü temininde yardımcı olmuş ve nükleer enerji ve reaktör kurulumu üzerine eğitim vermiştir (Spektor,

1996). 1997 yılında ABD'nin tepkileri sonucu nükleer enerji teknoloji ve ekipmanlarının satışı yasaklanmış ve açık yardımlar sonlandırılmıştır (Yıldırımçakar, 2023: 353). İran'ın 2001 yılında Çin'in en büyük ham petrol ithalatçısı haline dönüşmesiyle, Çin, enerji çıkarlarını ve ekonomisini korumak adına ABD, BM ve Tahran yönetimi arasında bir denge politikası izlemiştir. İran aleyhine olan çok taraflı yaptırımları desteklemiş ve nükleer program konusunda İran ve ABD nezdinde Batılı ülkeler arasında bir arabulucu rolü üstlenmiştir (Andersen ve Jiang, 2014: 32). Çin, BMGK'nın birçok oylamasında İran lehine oy kullanmıştır. İran'a uygulanacak yaptırım kararlarının geç alınmasında etkili bir rol üstlenmiştir.

İran ve Suudi Arabistan barışında Çin'in arabulucu rolü üstlenmesi, ABD'nin Ortadoğu'da iki aylık diplomasisini yürüttüğü bu ülkeler ile ilişkilerinin kötüleşmesinin bir sonucudur. İran, Devrim sonrası nükleer program konusunda en büyük desteği Çin'den görmüştür. Fakat bu destek dünya düzeni ve güç dengeleri bakımından düşük profilli bir ilerleme kaydetmiştir. Xi Jinping dönemi dışı açılma ve reform politikaları bu düşük profilli politikaları değiştirmiş yerini daha aktif bir politikaya bırakmıştır (Yıldırımçakar, 2023: 349). İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Xi Jinping'in İran Nükleer Anlaşma (JCPOA) yapılması sonrasında İran'ı ziyaret eden ilk cumhurbaşkanı olduğuna vurgu yapmaktadır (Xinping, 2019: 210). Bu noktada, Çin'in İran'ı barışçıl bir nükleer enerjiye sahip olma amacıyla olduğuna dair inancına da vurgu yapmakta fayda vardır. Çin'in üst düzey diplomatı, İran-Suudi Arabistan anlaşması sonrası ilişkileri iyileştirmeye ve İran nükleer anlaşmasının tamamen yeniden başlatılmasına dair çağrıda bulundu. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, "Orta Doğu'daki ülkeleri kendi ulusal koşullarına uygun bir kalkınma yolu bulma, iletişim ve diyalogu güçlendirme, birlik ve kendini geliştirme, iyi komşuluk ve dostluğu gerçekleştirme konusunda desteklemeye devam etme" sözü verdi (Aljazeera, 2023). Nitekim, İran ve Suudi Arabistan uzlaşısı, hem Yemen, Lübnan, Suriye ve Irak'ta tırmanan bölgesel rekabeti yatıştırmayı hedeflemekte hem de kazan-kazan ilişkileri bağlamında çok taraflı ekonomik kazanımları hedeflemektedir. Anlaşmada hem arabuluculuk rolüyle hem de ABD karşısında siyasi görünürlüğü bakımından kazanan Çin oldu (Motamedi, 2023).

Xi Jinping, 2017 yılında gerçekleşen 19. Parti Kongresi'nde Çin'in uluslararası etkiye sahip küresel bir lider olma isteğine vurgu yapmıştır. Bu söylemlerden hareketle, Xi Jinping'in ikinci yönetim sürecinde uluslararası ilişkilerde daha güçlü bir pozisyon istediği açıkça görülmektedir (Rolland, 2020: 3). Yeni dünya düzeninde 2008 yılının bir dönüm noktası olduğu ve Çin'in hem Orta Asya'da hem de Ortadoğu'da özellikle ekonomik temelli projeleriyle daha aktif politikalar yürüttüğü, siyasi varlığını daha çok hissettirdiği açıktır. Bu duruma zemin hazırlayan temel neden; ABD'nin ilgisinin Asya Pasifik bölgesine kayması ve Çin'i çevreleme politikası yürütmesidir. Çin stratejik hamlelerle bu çevreleme politikasına cevap vermektedir. Yani ABD, Çin'i ne kadar çevreler ve Çin'in coğrafik anlamda yakın olduğu bölgelerle ittifak ilişkilerini ne kadar geliştirirse; Çin'de ABD'nin önem verdiği ve hakimiyetinde tutmaya çalıştığı Orta Doğu, Afrika ve Orta Asya'da varlığını iyice arttıracaktır (Yıldırımçakar, 2023: 349).

Çin'in Ortadoğu politikaları sadece İran ve Suudi Arabistan üzerinden yürütülmemektedir. İran ve Suudi Arabistan bölgeyi dengeleme noktasında, Çin'in ekonomik yatırımlarını ve enerji ihtiyacını güvence altına alma noktasında bölgesel müttefik görevindedir. Nitekim, Çin'inde desteğiyle İran, 2005 yılında Astana'da yapılan Şangay İşbirliği Örgütü Zirvesinde gözlemci üye statüsü almıştır (İşyar, 2010: 236). 2021 yılında ise İran'ın örgüte tam üyelik süreci başlatılmış ve 2023 yılının Temmuz ayında tam üyeliğe kabul edilmiştir (Sputnik, 2023). İran'ın örgüte gözlemci üyeliği ve tam üyeliği süreçlerinde askeri tatbikatlarda yer aldığı dikkat çekmektedir. 2019 yılında, İran, Umman Körfezi'nde iki önemli aktör olan Rusya ve Çin ile kapsamlı bir tatbikat yapmıştı. Bu tatbikata müteakip yapılan dördüncü tatbikat ise "Deniz Güvenlik Kuşağı-2024" adıyla 15 Mart 2024'e kadar devam edecektir. Tatbikatın 17000 km'lik bir alanda gerçekleşeceği, *ticaret güvenliğini sağlamayı, korsanlık ve terörizmle*

mücadele, insani aktivitelerin desteklenmesi ve kurtarma alanında bilgi paylaşımını hedeflediği İranlı Amiral Mustafa Taceddini tarafından açıklanmıştır (NTV, 2024). Tatbikatın Kızıldeniz'de yaşanan Husi saldırılarına ABD'nin karşılık vermesi ve Yemen'de bulunan Husi hedeflerini vurmasına karşılık gerçekleştiği açıktır. Bu noktada, yeni dünya düzeninde Çin'in Ortadoğu'da İran ortaklığıyla siyasi etkisini sürdürdüğü ve konumunu sağlamlaştırdığı görülmektedir.

Xi Jinping, ikinci kez seçildiği 2017 yılındaki 19. Parti Kongre konuşmasında, Çin'in uluslararası ilişkilerde daha büyük bir etki yaratma tutkusunu ortaya koymuştu. Xi Jinping, Çin'i ulusal güç ve uluslararası etki açısından küresel bir lider haline getirme isteğini şu cümlesi ile vurgulamıştı: “Artık bizim dünya sahnesinin baş aktörü olmamızın ve insanlığa daha büyük katkı sunmamızın zamanı gelmiştir.” (Sputik, 2017). 2022 yılının Ekim ayında gerçekleşen 20. ÇKP Kongresinde Xi Jinping üçüncü kez Çin Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Kongre;

“Çin'e özgü büyük ülke diplomasisini kapsamlı bir şekilde destekledik... ve her türlü tek taraflılığa, korumacılığa ve zorbalığa kararlı bir şekilde karşı çıktık. Yeni bir tür uluslararası ilişkilerin inşasını teşvik ettik, küresel yönetim sisteminin reformuna ve inşasına aktif olarak katıldık. Çin'in uluslararası etkisi, çekiciliği ve şekillendirme gücü önemli ölçüde arttı.” şeklinde söylemlerde bulundu (Reuters, 2022).

Barışçıl büyüme hedeflerini gerçekleştirme yolunda Birleşmiş Milletleri bir üst otorite olarak kabul eden Xi Jinping, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye katılımının 50. yıldönümünde düzenlenen konferansta Çin'in barışçıl büyüme hedeflerine ve diplomatik yükselişe vurgu yaptı. Konuşmada uluslararası adaletin, dünya barışının ve istikrarının korunması noktasında desteklerini ve girişimlerini devam ettireceğini açıkladı.

Modernleşmeyi ilerletirken Çin, ne eski sömürgeleştirme ve yağma yolunu izleyecek, ne de bazı ülkelerin güçlendikten sonra hegemonya arayışı için izlediği çarpık yolu izleyecektir. Çin'in izlediği şey, barışçıl kalkınmanın doğru yoludur. Çin, farklılıkları diyalog yoluyla çözmeye, anlaşmazlıkları işbirliği yoluyla çözmeye çalışıyor. Çin, her türlü hegemonyaya ve güç politikasına kesin bir şekilde karşı çıkıyor. Çin, herkes tarafından inşa edilen ve paylaşılan, adil ve adaletli bir güvenlik mimarisi oluşturmak amacıyla karmaşık ve iç içe geçmiş güvenlik sorunlarının ele alınmasında dayanışmayı ve kazan-kazan zihniyetini savunuyor. Dünyanın yeni bir Soğuk Savaşa ihtiyacı yok. Demokrasi adına bölünmeyi ve çatışmayı körükleme uygulaması başlı başına demokrasi ruhunun ihlalidir. Herhangi bir destek almayacaktır. Getirdiği şey sadece sonsuz zarardır. Modernleştirilmiş bir Çin, dünya barışı ve uluslararası adaletin gücünü arttıracaktır. Çin hangi düzeyde gelişmişlik elde ederse etsin asla hegemonya ya da genişleme arayışında olmayacaktır. (MFA, 2023).

Çin'in Ortadoğu politikalarında İran ve Suudi Arabistan üzerinden etki oluşturduğu bir diğer nokta ise BRICS üyeliğidir. BRICS, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin oluşturduğu bir ekonomik topluluktur. Çin, 1955 yılında Bandung Konferansı'nda üçüncü dünya olarak nitelendirdiği Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile görüşmüştü. Bandung Konferansı, Soğuk Savaş dönemi küresel düzeninde anti-empyalist anlamda şekillendirici bir öneme sahipti, 2023 yılında BRICS'in genişlemesi de Bandung Konferansı'nın havasını hissettirir nitelikte gerçekleşti. Arjantin, Mısır, Etiyopya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne üyelik daveti, Güney Afrika'nın ev sahipliğinde yapılan görüşmelerde yapıldı. Güney Afrika Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa, BRICS'in genişlemesini “Adil bir dünya, aynı zamanda kapsayıcı ve müreffeh bir dünya inşa etme çabasında yeni bir sayfa” olarak nitelendirdi (Dale, 2023). Brezilya Devlet Başkanı Luiz Inacio Lula da Silva ise yakında yeni davetlerinde yapılacağı ve bunların ideolojiden ziyade jeopolitik öneme göre yapılacağını belirtti (Aljazeera, 2023). Açıklamalardan yola çıkarak, BRICS'in genişlemesinin Çin'in küresel ekonomik toplum oluşturma hedeflerine hizmet ettiği, üçüncü dünya olarak nitelendirilen Ortadoğu ve

Afrika bölgelerinden stratejik müttefiklerini dünya barışı ve ortak ekonomik kalkınma bağlamında desteklediği görülmektedir. 2023 yılında gerçekleşen BM toplantısında, Xi Jinping, Çin'in kalkınmayı sürdürme, küresel büyüme ve refahı destekleme konusunda şu açıklamayı yapmıştır;

Çin, gelişmekte olan ülkeleri daha hızlı kalkınma, sanayileşme ve modernleşme çabalarında desteklemeye ve yardım etmeye devam edecek ve Kuzey-Güney uçurumunu daraltmak ve ortak kalkınmayı sağlamak için Çin'e özgü çözümler ve destek sunmaya devam edecektir. ÇKP, yüksek kaliteli Kuşak ve Yol işbirliğini geliştirmek, Küresel Kalkınma Girişiminin sağlam bir şekilde uygulanmasını hızlandırmak, küresel kalkınma için yeni itici güçleri teşvik etmek ve küresel bir kalkınma topluluğu oluşturmak için diğer tüm ülkelerin siyasi partileriyle çalışmaya hazırdır (MFA, 2023).

Xi Jinping, 2013 yılında tarihi ipek yolunu canlandırarak ve modernize edecek bir proje olan Kuşak ve Yol Girişimi'ni açıkladı. Girişim, eski İpek Yolu rotaları boyunca ve bununda ötesinde Asya'yı Avrupa ve Afrika'ya bağlayan ticaret ve altyapı ağları kurmayı hedeflemektedir. Kuşak ve Yol Projesi başlangıçta pek çok Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesini kapsamasa da yapılan mutabakatlarla bu kapsam genişlemiştir (Sidlo, 2020). Bu proje, Basra Körfezi'nden Akdeniz'e doğru bir geçit niteliği taşıyan ve bölgeyi birbirine bağlayan Çin liderliğindeki sanayi parkları, limanlar ve serbest ticaret bölgelerinin planlamasını içermektedir (Fulton, 2021: 3-12). Aslında Çin'in Ortadoğu ile ekonomik ilişkileri 2000'li yıllarda Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu'nun kurulması (2004) ve 2010 yılının sonunda Çin-Körfez İşbirliği Konseyi Stratejik Diyalogu'nun da kurulması ile başlamıştır. Xi Jinping'in döneminde özellikle Kuşak ve Yol Projesi yatırımları ve Cezayir, Mısır, İran, Suudi Arabistan ve BAE ile imzalanan kapsamlı stratejik ortaklıklar ivme kazanmıştır (Sidlo, 2020). Çin proje kapsamında, Ortadoğu bölgesi ülkeleri ile birçok uluslararası forum, ticaret fuarı, mutabakat zaptı (MoU) imzalamıştır. Çin, Kuşak ve Yol Projesi'ni Suudi Arabistan, Katar ve Mısır'ın "Vizyon 2030" gibi bölgesel kalkınma stratejileriyle birleştirmeyi hedeflemektedir (Xinhua, 2022).

Bu makalede son olarak, Çin'in Arap ayaklanmaları/ Arap Baharı sonucu yaşanan değişim ve Suriye İç Savaşı bağlamında hissedilen vekalet savaşlarındaki tutumuna da bakılacaktır. Ekonomik ve siyasi koşulların zemin hazırladığı ve bir domino etkisiyle kısa sürede bölgeye yayılan ayaklanmaların, aslında ekonomik kalkınma eksikliğini gözler önüne serdiği açıktır. Çin bu süreçte taraf tutmaktan kaçınan bir politika izlemiştir. Bölgedeki tüm büyük taraflarla denge temelli sürdürdüğü politika sonucunda Arap Devletleri Birliği ile olumlu anlamda görüşmeler başlatmıştır (Mason, 2023: 126). Bu noktada, Arap Baharından etkilenen ve bu etkinin süregeldiği Suriye, Ortadoğu bölgesinin istikrarsız yapısında büyük güçler arası bir vekalet savaşı alanı haline gelmiştir. Suriye'de yaşanan bu iç savaşta Çin'in Beşar Esad'a verdiği açık destek dikkat çekmektedir. Xi Jinping, Batı'nın yaptırımlarını engellemek için Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ni on kez veto etmiştir (Gering, 2023). Çin bu desteğini devam eden süreçte de göstermiştir. 2022 yılının Ocak ayında Çin ve Suriye arasında ikili işbirliğinin geliştirilmesi için Kuşak ve Yol Projesine ilişkin bir mutabakat zaptı imzalanmıştır (Chen ve diğerleri, 2023). Suriye'nin de Kuşak ve Yol Projesine eklenmesiyle Çin, Ortadoğu bölgesinde karşılıklı kazanım temelli ilişkilerini iyice genişletmiştir. Bu durumda barışçıl büyüme, küresel güvenlik hedeflerine bağlı küresel bir lider olma yolunda kararlı adımlar sergilediği görülmektedir.

5. Sonuç

Çin, Xi Jinping yönetimiyle birlikte barışçıl büyüme ve küresel güvenlik toplumu oluşturma hedeflerine dair önemli adımlar atmaktadır. Soğuk Savaş döneminde başlayan Ortadoğu ilişkileri günümüzde başta Kuşak ve Yol Projesi olmak üzere birçok ikili anlaşma ve ekonomik yatırımlarla sürdürülmektedir. Çin, 2013 yılında Kuşak ve Yol Projesi'ni duyurmuş ve ekonomik anlamda karşılıklı kazanım ilkesiyle ekonomik kalkınmış bir dünya hedefine hizmet etmeyi amaçlamıştır. Bu kazanım

temelli ilişkiler günümüzde Çin'in siyasal etkisini ve önemini de görünür kılmasına, Ortadoğu bölgesinde arabulucu rolüyle ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta bölge ülkeleri ile kurduğu ikili ilişkiler; Suudi Arabistan- İran arasındaki arabuluculuk anlaşması ile çok taraflı ilişkilere evrilmiştir. Bu ilişkilerin de bir sonucu olarak İran'ın ve Suudi Arabistan'ın BRICS üyesi olduğu, İran'ın Şangay İşbirliği Örgütü üyeliğine kabul edildiği görülmektedir. Bu gelişmeler ışığında, Çin'in Ortadoğu'yu yeni dünya düzenine daha fazla dahil etmek istediği açıkça görülmektedir.

Çin, İsrail-Filistin anlaşmazlığının başından beri Filistin'in bağımsızlığını desteklemiş ve söylemsel anlamda da Filistin'in yanında olmuştur. Bandung Konferansı'ndan günümüzde devam eden İsrail-Filistin Savaşı'na kadar Çin'in bu tutumu değişiklik göstermemiştir. Suudi Arabistan-İran arabuluculuğuna benzer şekilde, yaşanan İsrail-Filistin Savaşı'nda da Çin, ABD'yi dengeleyen ve bölgede İran, Filistin gibi devletlerin çıkarlarını koruyan politikalar izlemiştir.

Bu bilgiler ışığında Çin'in yeni dünya düzeninde önemli bir aktör olduğunu, uluslararası sorunlarda ve krizlerde diplomasi yoluyla daha aktif görevler üstlendiği bir performans sergilediği görülmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi, Küresel Kalkınma Girişimi, Küresel Güvenlik Girişimi ve Küresel Medeniyet Girişimi Çin'in barışçıl büyüme vizyonuna hizmet ve yardım eden önemli girişimlerdir. Çin bu girişimlerle yeni dünya düzenindeki konumunu güçlendirmeye devam etmektedir.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kâr amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacının Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aljazeera. (2023, 25 Ağustos). Analysis: What do BRICS invitations mean for the Middle East? *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/25/analysis-what-do-brics-invitations-mean-for-the-middle-east> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Aljazeera. (2023,21 Ağustos). China-brokered Saudi-Iran deal driving 'wave of reconciliation', says Wang. *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/21/china-brokered-saudi-iran-deal-driving-wave-of-reconciliation-says-wang> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Andersen, L.E., and Jiang, Y. (2014). *Is China challenging the US in the Persian Gulf? Oil, security, and politics* (No. 2014: 29). DIIS Report.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Savaş, Siyaset ve Diplomasi*, (7. Baskı). Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım.
- Barkdull, J. (1995). Waltz, Durkheim, and International Relations: The International System As An Abnormal Form. *American Political Science Review*, 89(3), 669-680.
- BRF, (2023). A Global Community of Shared Future: China's Proposals and Actions: The State Council Information Office of the People's Republic of China. *BRF*. <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c127-916.html> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Burton, G. (2021). China and the Palestinian–Israeli conflict. J. Fulton (Ed) *In Routledge Handbook on China–Middle East Relations* (pp.368-383) içinde. Routledge.
- Burton, G. (2023). China and Conflict Management in the Middle East. Y. H. Zoubir (Ed), *Routledge Companion to China and the Middle East and North Africa* (pp.217-227) içinde. Routledge.
- China Embassy. (2023, 25 Kasım). Foreign Ministry Spokesman's Press Conference on November 5, 2002. *China Embassy*. http://pg.china-embassy.gov.cn/eng/xwdt/200311/t20031125_889820.htm Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Çalışkan, S. (2023,15 Aralık). *Understanding China's Position on the Israel-Palestine Conflict*. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2023/12/understanding-chinas-position-on-the-israel-palestine-conflict/> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Dale, G. (2023,15 Eylül). *Are the BRICS the new 'Bandung'?* Brunel University London. <https://www.brunel.ac.uk/news-and-events/news/articles/Are-the-BRICS-the-new-Bandung> Mart 2024 tarihinde yayınlanmıştır.
- Euronews. (2023,13 Mart). İran ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için varılan anlaşmada Çin'in üstlendiği rol ABD'de nasıl yorumlandı? *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2023/03/13/suudi-arabistan-ve-iranin-cinin-arabuluculugunda-anlasmasi-abdde-nasil-yorumlandi> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Fan, H. (2011). China's policy options towards Iran. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 5(1), 45-60.
- Filint, C., and Taylor, P. J. (2018). *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. Routledge
- Fulton, J. (Ed.). (2022). *Routledge Handbook on China-Middle East Relations*. Routledge.
- Gaiser, L., and Kovač, I. (2012). From bipolarity to bipolarity: International relations repeating again. *Journal of Global Policy and Governance*, 1, 49-63.
- Gering, T. (2023,15 Şubat). *Full throttle in neutral: China's new security architecture for the Middle East*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/full-throttle-in-neutral-chinas-new-security-architecture-for-the-middle-east/> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Harrison, R. (2018). *Shifts in the Middle East balance of power: An historical perspective*. Al Jazeera Centre for Studies.

- Horesh, N. and Ehteshami, A. (2018). *How China's Rise Is Changing the Middle East*. Routledge.
- İşyar, Ö. G. (2010). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Dora Yayınları.
- Kissinger, H. (2015). *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*. Kaknus Yayınevi.
- Krieg, A. (2016). Externalizing the burden of war: the Obama Doctrine and US foreign policy in the Middle East. *International Affairs*, 92(1), 97–113. doi:10.1111/1468-2346.12506
- Liu, J., and Wu, L. (2010). Key issues in China-Iran relations. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 4(1), 40-57.
- Mason, R. (2023). China and Regional Stability in the Middle East: Economics, Engagement, and Great Power Rivalry. Y. H. Zoubir (Ed), *Routledge Companion to China and the Middle East and North Africa* (pp. 125-139). Routledge.
- MFA of PRC. (2023, 16 Mart). Xi Jinping Attends the CPC in Dialogue with World Political Parties High-level Meeting and Delivers a Keynote Speech. *MFA of PRC*. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202303/t20230317_11043656.html Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- MFA of PRC. (2023,21 Şubat). The Global Security Initiative Concept Paper. *MFA of PRC*. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/202302/t20230221_11028348.html#:~:text=The%20GSI%20aims%20to%20eliminate.and%20development%20in%20the%20world Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.
- Morphet, S. (2000). China as a Permanent Member of the Security Council: October 1971—December 1999. *Security Dialogue*, 31(2), 151-166.
- Motamedi, M. (2023,11 Mart). *What to expect after Iran, Saudi Arabia agree to restore ties*. Aljazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/11/what-to-expect-after-iran-saudi-arabia-agree-to-restore-ties> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- NTV. (2024,12 Mart). Çin, Rusya ve İran'dan Umman Körfezi'nde ortak deniz tatbikatı. *NTV*. <https://www.ntv.com.tr/dunya/cin-rusya-ve-irandan-umman-korfezinde-ortak-deniz-tatbikati.31V7tXXHBUSwkp9SDLc8dw> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Olimat, M.S. (2023). China and The Middle East. Y. H. Zoubir (Ed), *Routledge Companion to China and the Middle East and North Africa* (pp. 9-24) içinde. Routledge.
- Record, J. (2003). The Bush doctrine and war with Iraq. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 33(1), 9.
- Reuters. (2022, 16 Ekim). Key Xi'nin Çin'in 20. Komünist Parti Kongresi'ndeki sözleri. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/china/key-xi-quotes-chinas-20th-communist-party-congress-2022-10-16/> Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.
- Rolland, N. (2020). *China's Vision For A New World Order* (Vol. 6). DC: National Bureau of Asian Research.
- Sassoon, Joseph. (2018). China and Iraq. J. Reardon- Anderson (Ed), *The Red Star & the Crescent: China and the Middle East* (pp.149-171) içinde. London: Hurst & Co.
- Shichor, Y. (2023). China- Israel: Trilateral Dimensions of Bilateral Relations. Y. H. Zoubir (Ed), *Routledge Companion to China and the Middle East and North Africa* (pp.305-316) içinde. Routledge.
- Sidlo, K. W. (2020). *The Chinese Belt and Road Project in the Middle East and North Africa*. <https://www.iemed.org/publication/the-chinese-belt-and-road-project-in-the-middle-east-and-north-africa/> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Spektor, L.S. (1996). *Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi önünde 12 Eylül 1996*. Carnegie Endowment for International Peace <https://carnegieendowment.org/1996/09/12/chinese-assistance-to-iran-s-weapons-of-mass-destruction-and-missile-programs-pub-129> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Sputnik. (2017, 18 Ekim). ÇKP' nin 19. Ulusal Kongresi başladı: 'Çin usulü sosyalizm yeni bir döneme girdi. *Sputnik*. <https://sputniknews.com.tr/20171018/cin-cinping-sosyalizm-yeni-donem-1030647230.html> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Sputnik. (2023, 4 Temmuz). İran, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne resmen üye oldu. *Sputnik*. <https://sputniknews.com.tr/20230704/iran-sanghay-isbirligi-orgutune-sio-uye-oldu-1073151813.html> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

UN General Assembly. (2022). Position Paper of the People's Republic of China For the 77th Session of the United Nations General Assembly. UN General Assembly. http://geneva.china-mission.gov.cn/eng/dbdt/202209/t20220921_10768735.htm Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Xinhua. (2022, 8 Aralık). Full Text of Xi's Signed Article on Saudi Media. *Xinhua*. <https://english.news.cn/20221208/cc10b8d41b3749a78ec981ceeda6b26b/c.html> Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Xinping, X. (2019). *Xi Jinping Anekdotlar* (Giray Fidan (Çev)). Kopernik Kitap.

Yildirimçakar, E. (2023). The Dynamics of Iran-China "New" Strategic Cooperation. *Alternatif Politika*, 15(2), 344-367.

Zare, K. (2023). The Sino- Iranian Relationship: Preserving the Status Quo in the Region? Y. H. Zoubir (Ed), *Routledge Companion to China and the Middle East and North Africa* (pp.292-304) içinde. Routledge